

Акжы:

1 и-лан 1 т. 20 ур.

1/2 — — 70 ур.

28-го юля 1916 г.

№ 6-7-й.

Кок арнь-
аштык ик
кана лэк-

тэш.

Война

увэр.

Адресиңи: г. Ватка, Губернская Типография.

„Война Уворм“ лудшы-шамыч!

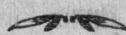
Кок тыйзэ эртыш, газетанам, бумага (кагаз) да наборщик-шамыч укэ лій да, луктыйн Ылна кәрт. Тыйләчла Ынды, каласымына гайак, тыйзыхлан кок кана лукташ түңгалина. Иумылан тау, бумагат вэрэшти, наборщик-шамычмат муна. Наборщик пашам ўдрамаш-шамыч Ышташ түңалын улйн. Ончэн очэна,— күзэ пашана қайа?!

Война—Сар.

Тыйдь кок тыйзэ қөргышты войнашты пәш қугы паша-шамыч лій-дэн эртышт. Май тыйзин 18—19-жы „Северное“ манмы тэнбиж (море) ўмбалны англичан-шамыч-лән нэмич-шамыч пәш чот крэдалын улйт. Нэмич-шамычын пәш қугы флотышт (дреноул, крейсер, пароход, миноносец—шамыч) пәш шолып гына „Юрландия“ манмы пәл-отроу сэр воктэн йүд-йымакыла океан (кугы тэнбиж)—ышкы лэкташ шонэн қайа улмаш. Тудым англичан-шамычин оролышты шолгышы изый гына флотышт унжын да, нэмичын қугы флотжы-дэч лүддэ—шэкландэ ту-

дайн-дэн қырэдалаш түңгалин. Тыйдь крэдалашты кок могыргычат 90-дэч утла судно (дреноул, крейсер, миноносец-шамыч) лийн. Англичан-шамыч, күгү судно-шамычышт толын шумёнгү нэмич-шамычын флотыштым йалт (буйжыгэ) пытараш шонэн улйт. Түгэ гынат, нэмич пашажын пужлаш түналмайжым ужын да, пәш вашкэ монгайшкыла шылаш түңгалин. Нэмич тышты пәш шукы дредноуджы, крейсержы, миноносецжы—шамычым йомдарэн. Тыйләчла Ындэ нэмич-дэч вүд ўмбалны (тэнбиж-море ўмбалны) иктат огэш лүд,—флотжы шагал кодын. Тэнбижшкы лэкташ нэмич Ындэ шкэт лүдэш.

Генерал Брусиловын пашажы.

Майин 22-жы-гыч түңгалин Галицияшты да Буковинашты Генераль **Брусилов** кызыт мартэ австріак-шамычым да нэмич-шамычым съянгэн ончыкыла қайэн шога. Тышты пәш шукы тушман салтак—шамыч плѣвныш возыйн улйт; чылажым 300000—дэчат утла маныт. Кызыт ныкүштат қугын огыт қырэдал гынат, изыйн—изыйн пәш чот қырэдалыт. Нэмич—шамач икәчүй йомдарымы вэрштим

— „контр-атака“ дэны мөнгтэ налаш толашат. Тугайы кырэдалмаш кызыт **Стрыпы** манмы вүд воктэн пэш чүчкыд лийш. Тыштэй Йольын 1-жий тушманын 2300 салтакжым, 2 орудиежым, 19 пулемётжым да 1 бомба кышкышайжым мэмнан—шамыч налайн улыйт.

Мэмнан-шамыч тушманын викторый фронтжым түгэн—пудыртэн Галицишкы пурэн улыйт. Ик шонымашты тушманлан пэш вашкэ гына фронтжым виктараш күлэш биль. Ука гын,—мэмнан-шамыч кок могыр фланггыч пурэн, тушманын ончийлий шогышы войскажым шэргэл могыргыч налайн кэртйт. Түгэ гынат тушман тыйдым огэши шоны чайда. Чарныдэ у салдат шамыч нувылан полшаш толын шогат. Нуны юмдармы вэрьштэм мөнгтэ пэш налишт.

Сарын 103—104-тэй арияжай.

(Йольын 13-жигийч—27-жымартэ).

Тыйдэй кэчий-шамычшты пэш куры кырэдалмаш—шамыч **Стрыпь** манмы вүд воктэн, **Липы** энэр логаржы күдйлны, лийэдэн улыйт. Тыштэй, 23-мэнгий кумдыйкшты, генерал **Сахаровын** войскажы тушманым пызырэн—сэнэн мийэн. Генерал **Сахаровын** тыйдэй пашажы мэланна пэш сайлайын, Пытартыштэйжий тушман мэланна **Липы** энэрэн юд иймал сэржым **Красов** манмы яал (сола) мартэ кодэн шайлын. Тыйдэй кырэдалмашты—мэмнав кидыш 317 офицер, 12637 солдат, 17-нэлдэй—13 күштилгэ орудие, 49 пулемёт, 36 бомбамёт, тулачла—шукы военный ўзгар—арбэр возын. Тудлэч, Йольын 3—4-жигдэч,

вара тыштэй паша изьыш чарнэн шогыш. Түгэ гынат тушман ала мыйньяр (кунар) каны **Звенич** да **Елизаров** манмы яал—шамыч күдйлни толын—толын кучэдалын ончыш да, нымомат биштэн йаш кэрт да, пашажым кудалтэн **Терешковец** да **Пустомыт** манмы сола-шамыч лышкы шиль. Вара адак, Йольын 7-жий, генерал Сахаров Липы энэрэн кэчыйбал—иймал сэржым налаш мавын тушманым пызыраш түнэлэн. Тыштэй мэмнан-шамыч тушманлан кок могыргыч толын пижин улыйт. Кок кэчийшты, Йольын 7-жий—8-жий, 370 офицерым, 13700 салдатым, 10 орудием мэмнан-шамыч налайн улыйт. Тыштэй мэмнан-шамыч пэш шукы, **Стрыпь** вүдий вончэн, **Берестечко** манмы вэр марте ончыкы кайэн улыйт.

Тыштэй генерал Сахаров Йольын 3-жигийч 9-жий марте 27000 тушман салдатым чыла ўзгарыштэ—моштэ плэнэш налайн.

Волыншты тыйдэй кэчийлашты паша изьыш чарнэн шогыш. **Стоход** энэр воктэн вэлэй **Углы** да **Арсюновичи** манмы сола—шамыч лышний ала мыйньяр (кунар) каны толын толын тушман кучэдалын ончэн. Түгэ гынат нымомат биштэн кэртэн огыл, мөнгтэ чакнэн.

Галициштат тыйдэй кэчийлашты паша изьыш чарнэн шога. **Днестр** манмы вүд сэргийчжы лэктэн. Вүд важыкдэч (сажен) утла нöлтэлтэн. Ийр вүд, пэш лавра, корны—шамыч пэш пужлэн шуйн улыйт. Тыштэй мэмнан—шамыч эркын-эркын ончы—кыла кайэн шогат. Мэмнан-шамыч **Карпат** курыйк иймалны **Ворохты** манмы күкшы вэрьм налайн улыйт. Ворохты **Станислав**—**Мармарош**—**Сигет** чугун корны-дэч 35 километр кэчийбал иймал бэлшкырак. Колометр

мэмнан мэнгү—дэч (уштышдэч) күчкрак. **Буковинашты Ош—Черемош да Шэм—Черемош** манмын энэр—шамыч воктэн пэш чот кырэдалын улыйт. Тышты тушман чытэн кэртэн огыл, шылын. Майын 22-жы—гыч түнчлэйн кызыйт мартэ тышты 300000—лэч утла тушман салдат мэмнандэкү плэнүшкү возын; тулэчла адак мэмнан—шамыч тушманын 357 орудийм да 956 пулемётжым налайн улыйт.

Йүд—йымал фронтыштат чарныдэак кырэдалыт. Утла чот кучэдйл маш Западная Двина манмын вүд воктэн **Сморгонь** күдйлни.

Кавказский фронтъ.

Эртыйш арња—шамычштый тышты вэш кугы паша—шамыч лийн улыйт. Тышты чыла вэрээт мэмнан—шамыч турокым сэнэн ончыкыла кайэн шогат. **Байбурт, Кеги, Гюмишхана, Эрзинджан** манмы турок ола—шамычым мэмнан—шамыч налайн улыйт. Турок—шамыч йал—ола—шамычштый кудалтэн шылыйт вэлү. Турокийн эн кугы, эн сай, эн вийан салдатжый тышты йндү пытыш мавыт.

Английский, Французский, Итальянский фронтлашты.

Тыштат, чыла фронтыштат, ик канаш—дэны нэмийч—шамычым пызырэн ончыкыла кайэн шогат. Англичан—шамыч **Анкором** дэнй **Соммой** манмы ола—шамыч коклашты нэмийчны кок пачаш чоткыдэмтый вэржым

налайн улыйт. Кызыйт кумышы пачашыжы вэрыч кырэдалыт.

Верден күдйлний паша изьышчар. нэн шога.

Нэмийч звѣрь.

Кавказ вэс могырышты турокдэны пырлья армян калык ила. Нуны тынэш пурыйш улыйт. Война түнчлэгтэй нэмийч—шамыч армян калыкым руш—лэч кум шүдү мэнгү умбакы кусарэн колдйнэшт улмаш. Кодши ийн Йөнъ түлэйштый чыла армян—шамычлан кум кэчыштый лэктэн кайаш күштэн улыйт. Пэрвой нунай—лэч чыла оксаштый, —киндыштый, вольбыштый налайн улыйт. Миллион кок шүдү тужэм армянштый—йужижжы руш мланьш шылын улыйт; йужижжы курыкыш да, монь куснэн кайэн улыйт; шукыштый нэмийч—дэны турок пуштын, йүлалдэн пытарэн улыйт. Муша олашты (кызыйт мэшиан кидыштый) кум шүдү пёр—йынным ола—гыч луктын лүэн цуштын улыйт; б түжэм ёдрамаштый, йоча шамычым сарайш поктэн пуртэн, йүлалдэн улыйт. Удир—шамычым, йэрээй ваты—шамычым шканышт модаш налайн улыйт. Муша округаштый 98 йалым чыла тыйгэ пытарэн улыйт. Армян калык орланымым шукый йийн ужын. Турок салдат Хуссейн—Сабри Август түлэйштый мэмнан—дэкү плёныш вэрэштэн да, туды тыйгэ ойлья:— „Муша оласы баталлон солдат—шамыч луіаш—дэч кугы пёр—йын шамычым погэн, поктэн кайышт да, корнэш чылаштымат пуштыч; ѹдир, ёдрамаш шамычым шканышт нальйч“, —манэш.

Нэмийч—лэч осал калык ныгуштат укэ, Ожны турок тыйгэ толаша

йль; кызыт нунат йыгла койаш туналын улый. Нэмийч—звеरын Йумыжат укэ, вожайлыш жат, чаманымыжат шочмыхжы годымак пытэн.

— „Ийнлан виньем күнчыш, шканжы йамдыла“—манмы сэмйин, нэмийч йндү шканжы пеш кугы виньемим йамдыйш. Иккана оғыл—иккана нэмийч кугыжа калыкжы—дәни виньемжым тәма дыр! Кызыт пөрйин калыкжы пытэн шүйн: 8 миллион салдатышты—кумытат пәлү вәлү көлүн. Кызыт французын Верден олам налаш төчмыхжы годымлуат ик кәчышты шүдү түжәм калыкшым пытарыш.

— „Нэмийч ончыкыжат тыгак торшыләш гын, война тыйлэшиштыпыта“,—манын француз газета каласа.

Егор Эргы.

Тунэмшы ила.

— „Күдйрчы ок күдйртты гын, йын Иумым ушыш ок нал“,—манмы сэмйин, тыйдү война мәмнам ушыш пурта. Түрлүккүммат шоныкта. Америка мландышты паша Ыштыш гына ила, йолагайжы шужән кола. Түштүй түрлү арбэрят пеш шәргүй. Ыштыдэ ныгузэ илаш ок лій. Түшсү калык пәш пойан, пеш паша-зы гынат, таза йынлан ик шулдыш киндымат пушы укэ. Тугак пашаланат йара иктат ок полшы. Тәвә американ илышыжы мәмнандекат толын шубы.

Тәнэйи чыла арвэр шәргүй лій, паша кәчү шотдымы күзүш. Кочкаш—йүаш, чиаш-моналаш шкэндүннак улү гын, пашажымат шкаак Ыштэт гын вәлү йора; чыла налаш түнналат гын, шужаш американ млан-

дашкат каймай ок күл, тыйжакат шужаш лійәш. Ожны парәнгүй пудшы луыр шій вәлү йль; тәнэйи кудлүр лій. Шоган кудлүр йль, кызыт күм тәнгэ лій. Шонэн ончэт гын, йужы арвэржы шкәнан вәрүч шәргүй. Шоган дәнү парәнгүй америка мландыгыч ок тол вәт, тыйжак, мәмнан пакчаш шочәш вәт, мәақ шындына вәт, молан вара шәргүй? Шагал садлан шәргүй. Шагалжы шкәнан вәрүч шагал, шагал шындын улна. Тәнэйат шәргүй парәнгүй шагал шындышна. Ончашыжат тудым ёрканәна.

Тәнэйи ушан, пашазы йын цакча, сад көргү дәнү лүм йозакжым пышта.—„Айда избыш йөрлан лійәш гын, йора“—маншыжы йын кочмым ончэн коштәш. Кодшы шошим руш калык сөсна-ләч, вольйк-ләч кодшы парәнгүй пазарыш кондэн, марійлан ужалыш. Шәрәмәт, улү пазар парәнгүй дәнү шоганым марій гына наләш! Рушын мландыжат шагал, вольйкымат кучча, тамыллынат кочкәш, ужалапат түрлүк жылү. Марій шыкш йүмалнак шынчажым удрэн түлүккү.

Болгалд илаш мәланна кнага гына полша, ик кнага гына мәмнан калыкым нәлтән кәртәш. Нэмийч тәнэйи улү калыкжым, улү армияжым кугын тунэммүжжы дәнү гына пукшен ашна. Мәмнан марій калык гайы лійәш Ыль гын, ўмалтак шужән кола Ыль.—„Тәнэйи нэмийч киндым, парәнгүй урәмешат күмнүл гана кольмы-дәнү мландым пургэдүн шынтын“, маныт газеташты возэн Ыльбүч. Мәмнан мотор-мотор тошкәмнат йара кіяа.

Парәнгүй шындышы гына ила моян ида шоны. Май тудым ом ольы, шотдәнү, уш дәнү Ыштышын

чылажат улы, манам. Вэт, мэмнан киндыйдайёр—парәнгы. Парәнгэт лийжы, тыйдэш тудэш лийжы, шәргүйштат илаш кунгылгы лийш. Түньяшты түрлэйлан тунэмшиг гына күштүлгүн ила.

Кё вийан?

— Кынага вийан!

Ой, кынага, кынага!

Чылажымат тый кэртат:

Ағылчанлан¹⁾ тый оксам

Важык²⁾—дэнй пуэнат;

Пырансузлан³⁾ чонәшташ
Тый шулдыйрим пуэнат;
Нэмүчжылан кавамат⁴⁾,
Мыландымат почынат;

Амэрканжым амаллан⁵⁾

Түрлү сәмйн туныктэт.

Чыла йынтым туныктэт,

Чыла йынтым тый нөлтэт.

Садлан тыйым чыланат.

Пән пагалат—йөратат.

Марій гына тыйланэт

Түнжым вэлү ончыкта!

Садлан марій кызытат

Пэлэ шүжэн, эндигэн,⁶⁾

Шэм бөртышты аңыргэн

Почан илэн толаша.

(Мар. Кал. 1910-ийлан).

Крупъ заводжы.

Пýчалым, пушкам, войнашты-сарышты күлэш молы ўзгарым, тарманым, куралым ыштышы эн күгү завод—**Крупъ** заводжы. Туды завод Германияшты. Түньяшты тугайы моллы күгү завод укэ. Туды зааодын шкэнжын: банкжы-блак улы, күртний корнүжыблак улы, газэтажы блак улы, күгү школажыблак улы. Тыйдый война-дэч ожны шукы пошкыды күгүжаблак Крупъ заводжыг түрлү сар-война тарманым налыйн шогат ыльы. Тугэ ыштэн, туды завод шкэ озаштблаклан ийлан миллион-миллён пайдам (пользам) пуда ыльы. Тыйдый заводын туганы күгү пайдам налыйн шогымыжымужын пошкыды ыужы күгүжаблакат шкэ окаштым Крупплан пуэн, пайышкы пурэн улт. Круппын пашаштыйжы кызыт ныл күгүжан оксажы (пайжы) улы; Герман күгүжа, Грек күгүжа, Болгар күгүжа, Румыния күгүжа кызыт пайышкы пурэн улт. Война түн алмайдэч вара Крупъ заводжын пайдажы пәш күгемйн, пәш шукэмйн. Войнан күгэммийжы, тудын күжүлан шуйнүмийжы заводлан пәш пайдан,— завод пәш күгү пайдам налыйн шога. Лўймый пулькажат, лўймый адражат, лўймый тоожат Крупъ заводжылан пайдам пуат. Кызыт түнья калык: шортэш, вүржым йоктара, чонжым пуда,— Кропдэй ныл күгүжа шортным күсэнышкышт (карманышкышт) тэмэт вэлү. Ача-аба шочжышт вэрүч шортыйт, ўдрамаш блак бөр-йынышт вэрүч шортыйт, ик-шуббяблак ачашт изьашт блак вэрүч шортыйт, ныл күгүжа-кидым сьюбэн, ыбыртэн:—“война күжү лийжы ыльы, пайда шукы лийш ыльы”— манын шортным погэн кийат.

²⁾ Ағылчан-англичанин.

²⁾ Важык-саженъ,

³⁾ Пырансуз-француз.

⁴⁾ Кава-пылпомыш-небо.

⁵⁾ Амал-йон-способ-средство.

⁶⁾ Эндигэн—индиралтын-йосын-нэлнин-орланын.

Война расход

„Новый Экономист“ манмы журнад война расход нэргэн түгэ кутра: 23 тылзыйлан (война түнгийдэч вара) сар (война) пашалан Германія 20 миллиард тэнкэ оксам, Австро-Венгерія—11 миллиард тэнкэм, Турція дэны Болгарія 2 миллиард тэнкэм пытарэн улт манэш. Тугэ, ныл күгіжан война расходышт—чылажы—33 миллиард тэнкэ лійн.

Мэмнан күгіжан да мэмнан-дэны ик канашан лійн күрэдалшы күгіжа-шамычын война расходышт 23 тылзыйлан түгай:

Россіян	18 миллиард.
Англіян	22 миллиард.
Франціян	17 миллиард.
Италія	3—4 миллиард;
Чылажы	60 миллиард.

Кызыт кечкыжлан түгай расход лійэш:

Англіян	48 миллион
Россіян	32 "
Франціян	31 "
Италіян	25 "
Германіян	31 миллион
Австро-Венгріян	20 "
Турціян	10 "
Болгаріян	10 "

Тыйдь расход-шамычым танастьтарэн ончэт да, брьят вэлү, манэш „Новый Экономист“.

Молан брьят?—Мэмнан да мэмнан-дэны ик канашан лійн күрэдалшы күгіжа-шамычын расходышт, тушман күгіжа-шамычын расходыштым онтыйм годым, кок кана утла: нунын—60 миллион, а мэмнан 120 миллион. Молан туды түгэ?

Тэбэ туды молан түгэ: 1) Германія войналан 40—50 ий яамдайлалтын шогэн, чыла күлэшым ончыч яамдайлэн; 2) туды пэш күгү запа-

сым ыштэн; кызыт мэ, түгэак мэланна полшытый күгіжа-шамычат, вайна (сар) ўзгар-тарман ышташ күлэш материалым (арбэрим) пошкыдый (крэдайлдымы) күгіжа-шамыч - дэч пэш шергийн (шукы оксам пүэн) нальна, нэмийчын чылажат яамдый; 3) нэмийч сэнэн налмы мландашым то-ла, чылажымат—мумыжым—Германіяшкы колта; 4) сарлан күлэшым-чылажымат—чыла заводжы-шамыч, чыла фабрикжы-шамыч шулдыйн-да йылэ ыштат; 5) чыла күлэш арбэр (кочкаш-йүаш да чиаш-шоналаш күлэш арбэр) күгіжа кидышти; пэш эскэрэн, пэш ончен, күлэш годым гына карточка-дены вэлү чиновник-шамыч цуэдэн шогат.

Нэмийч йарнэн.

Nation *) лўман журналъ нэмийч күгіжашты илыш нэргэн, нэмийч-шамыч писмаштыхчак лудын, түгайы увэрим, пэчэтлэн.

Писмаштыхт түгэ возалтын манэш:

— „Ынды мэмнам сэнэнитак манаш лійэш: илыш путыракак нэлэмйн, тыйдь-туды шэргэштын, киндь пытэн, калык пудыранэн; кызыт Вердэн йымалан шукы мэмнан салтак пытыйм колйнийт да, Берлин олаштына, молй вэрэат, сар ышташ түнгийштим йөсэн, ваш-ваш вүйр лійн пытыймэшкы туманлэн крэдальн толашат; ўдырамаш-шамыч шкэныштим шкэ пуштэдат,—, сарым чарыза“—манын магйрат. Чыланат ныкуш пураш брйныт. Кочкаш укэ. Мэ мёнгышты түгэ шужэн орланэн

*) Сар ыштыдь ымкугыжан газэт.

толашна, салтакна-шамычын илыштым шонэт-гын, ушэт кайа. Тыгайы йёсү илышнам газэтешат возаш, писмашат--колташ ныкуззат огыт күшты. Писмаш возыйым, аль тыйг-тугэ увэр пушым, кучатат—вика пуштыйт“, манэш.

Адак вэс писмашты тыйгэ возыйм:

— „Шыл-дэны торгаймашым чарнэнйт, шыл укэ; вүргэнный тарманэт, ший атылат, шортны шэргашэт, шортны кидшолэт, часэт, мо шиййин, мо шортнын коййин—чыла мэмнан-лэч погэн налийнит; карасинин түсжак укэ; парэнгим мэмнан-лэч погэн налийнит; лэккырышты шужэн-йарнэн ок-кэрт лийшь тэмйин. Тиды-лэч вара ынды шуды-дэны киндым кышкаш түнталнэшт маныт. Кинды-дэны мүшкыр ик-канат тэммаш укэ, кинды огэш ситы, изы падырашым-гына пуат. Шужэн колышат шуки лийин, шужэн коштши шуки. Вашкэ чылаланнат шужен колаш возэш, ёрдых-гыч киндым налийн мүшкыр тэмаш ўшанашок лий“, манэш.

Тэвэй чойа нэмйчым тыйгэ сар солалтэн кайэн. Мэ тышты—шонымашат укэ: киндынат каван дэны вэлы шинча, погынат улы, оксанат улы, сар нымонамат катыкэмдэн огыл; калыкнат сита: марий-шамычым гына ончалат гын,-кэнэж лывыгайы вэлы, түшкан ош комбы гайы, коййин коштыйт, Иумылан тау! Иумым мондымык ок-күл. Чэркыш коштыйн, Иумылан тау биштэн кумалаш күлэш. Киш гайы воктэнна пижши туушман нэмйч лывыжгэн шуын. Сар чарнэн, чөвэр иэчийнат лэгйилда. Кайышы калыкнат мөнгүйжим ужылда. Кужынак, очынэш, нэмийч мэмнан-дэны төрьштийн огэш кэрт, кугы

топшат пушкэшйжак кылмэн пижэш, кугы пушкыжат вэрэшйжак рүдан шинчэш. Варшаваш толмыжланат йёса. Кызыт кынъэр вуйжы пэш лишни да, пурлын огэш кэрт.

Никифор эргий.

Герой — Омар — патыр.

(Яранское наръчие).

Ырвэй фельдфебель лазарэт койкашкы пышталтыйн. Тэ фельдфебельлан пэш йёсү ліеш, манын доктыр кэлэсэн. Фельдфебель, йоражы карштэн гыньат, эра кум Георгіевскій крестым мавэрч налмашыжым вичкыжийктин кэлэскалын:— „Иүмй парэмдадык, адак нылымшы кресты налаш кэйэм“—манын кутурэн. Ватыжлан сирэн: „кум кресты улб. Иүмй парэмдадык нылымшыланат кэйэм“. — „Нылымшы кресты налшашэт вэрч мый чот Иүмйлан кумалаш туналам“, манын тудлан ватыжы ваш сирэн.

Салтак ватыжы.

(Яранское наръчие).

Пэрвэй мобилизаций годым Петроградышты илышы швецарым (лүмжы Иванъ Сомовъ) налийн ултг. Мобилизаций годлан ватажы шочмы-кушмы солашкыжы кэйэн улмаш. Ватыж толмыжланмарийжынкишажат йамын. Нунын полкъ войнашты тунам улмаш. Аифиса (ватыжын лүмж) марийжим пэш ужнэжы улмаш. Марийжын адресийжим палымы мёнгүйжы, вич йаш эргүйжим пашкудыйж-дрэн

кодэн, марійжы поштэк кэйэн. Аинфиса пэрвэй күртнүй корнү дэн кэйэн, вара күртнүй корнүгыч ончыл позиціашкы (Пруссіашты) йолын кэйэн. Марійжы йёдышмы годым пэш чот ваш-ваш лүлкалат улмаш. Туды салтаквла ойым калыштын агыл, эрэ марижым кычалын. Мньэмшты марійжым мучурымы голым пэш йыбайртэн улыт. Нуны шукы йыбайртэн кэртэн агэтэл. Ала мнәры секунды-гоч марійжы пулька доны лүмү вуйышкыжы логалын йөрүл колэн. Марійжы воктэнок ёрын ватыжы йөрүл кэйэн. Война-гыч Аинфиса Петроградыш толыя. Пэш чот эргүжым шупшалын. Эргүжлан сугоным кэлэсүмий мёнгэ, туды ёдак мёнгэ госпитальш сидэлкылан пурас кэйэн.

Кок Онар (саман мурый).

Эй шүмбэлэм-шамычэм,
Мурэн ольэм тланда:
Тэ пылыштам савирэн
Мый мурымем колыштса:
Йумын кугы түньяштыжы,
Ош кечижиин йымалныжы,
Кумда мландин ўмбалныжы,
Кок кугы Онар ваш пижын.

Ик Онаржы ош түсан,
Вэс Онаржы шэм сынан:
Ош Онаржы сайым кычалэш,¹⁾
Шэм Онаржы осаллан толаша.²⁾
Нүнин ваш толмышт годым
Лүнга, маныт, мланды:
Крэдалаш түналмышт мёнгти
Шокта, маныт, күлбүрчү гайй.
Күшүч гынат-ўмбак йога,
Мланыштат рож ліеш:

¹⁾ Ош Онар—Россия.

²⁾ Шэм Онар—Германия.

Вуд ўмбалжат шолын шога,
Тэнүж көргүжат пудэштэш!

Тудым ужшай айдэмий-шамыч
Шортын илат чытэн кэртдэ:
Тудым колыш мүндүрсүй-шамычат
Чытыйрэн кіат умалэн кэртдэ.

Эй Йумыжат, Пуйыршыжат!
Молан гына тыгэ лій?

Мланна гына ўмбырыштына
Ужаш возы ойым, маныт.

Тугэ гынат, щүмбэлэм-шамыч,
Угыч колыштса мый мурэм:
Кугы Йумын полшымыжы-дэны
Тэндам шонэм йыбайртыкташ.

Түн-түнталтыш годсэак
Сайлан осал ваш шогэн:
Кэрэк мнәры төчэн гынат,
Сайым осал сэнэн огыл.

Күримын тэвэ эн мучаштыжат
Сайлан осал пижэш, манэш:
Осал мнәры толаша гынат,
Тудым сайак сэна, манэш.

Чэвэр-мстор түньяжым-дыр
Йумы сай шот-дэн пуйрэн вэт:

Осал түлүжы манын огыл,
Сай куаныжы манын пуйрэн,
Эй йөратымэм-шамычэм,
Садлан вэрчын мый мурэм:
Кызытсы шэм сынан Онаржат
Шуйнэн возэш жапышты.

Ынды тыйдым колмэнгыда,
Ида коштыктай шкэндан чондам:
Иктылан вэсйлан пэлэштэн,
Ольэн илйиза тыйдый мурэм.

Жапна тыйдый пэш кугы вэт;
Тыйдый жапым „саман“ маныт;
Суавым муна гынат—тыйдый жап,
Йомдарена гынат—шкэнан-дэч,

Садлан вэрчын илйимыда годым
Христос Йумын эрэ үдйлза:
Осал түсдымы шэм Онарым
Чылт пытаржы Ыльы Ош Онар!

Іерей Тихонъ Унжинский.